RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA IQTISODIY TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Shotemirov Humoyun
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, buxgalteriya fakulteti talabasi
hshotemirov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirishning zamonaviy usullari va yondashuvlarini tahlil qiladi. Maqolada raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi, onlayn ta'lim platformalari, adaptiv o'qitish tizimlari va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishda innovatsion pedagogik metodlarning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot talablariga mos iqtisodiy mutaxassislar tayyorlashda ta'lim muassasalari oldida turgan vazifalar va ularni hal etish yo'llari baholanadi. Tadqiqot iqtisodiy ta'limni raqamli iqtisodiyot talablariga moslashtirish bo'yicha strategik yo'nalishlarni belgilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy ta'lim, samaradorlik, onlayn ta'lim, adaptiv o'qitish, raqamli texnologiyalar, kompetensiyalar.

Kirish

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim tizimini ham tubdan o'zgartirishni talab qilmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy ta'lim sohasida an'anaviy o'qitish usullarining zamonaviy bozor talablariga javob bera olmasligi muammosi tobora dolzarb tus olmoqda [1]. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili va bulutli hisoblash kabi innovatsiyalar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini qamrab olayotgan bir davrda iqtisodiy ta'lim tizimi ham shu o'zgarishlarga moslashishi zarur [2].

Zamonaviy iqtisodchilardan nafaqat nazariy bilim, balki raqamli muhitda ishlash, ma'lumotlarni tahlil qilish, iqtisodiy modellashtirish va strategik qarorlar qabul qilish ko'nikmalari talab etilmoqda [3]. Biroq, ko'pgina oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiy ta'lim hali ham an'anaviy ma'ruza-seminar tizimiga asoslangan holda olib borilmoqda, bu esa bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini pasaytirmoqda[4]. Ushbu holat iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirish uchun zamonaviy yondashuvlarni izlash va tatbiq etish zaruriyatini yuzaga keltiradi[5].

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ta'limda raqamli texnologiyalarni maqsadli qo'llash o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi, mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradi va amaliy tajribani kengaytiradi[1, 3]. Shuningdek, raqamli ta'lim vositalari geografik cheklovlarni bartaraf etib, dunyoning yetakchi universitetlari bilan hamkorlik qilish va xalqaro ta'lim resurslaridan foydalanish imkonini beradi[2]. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirishning asosiy usullari va yondashuvlarini ilmiy adabiyotlar tahlili asosida aniqlash, ularning afzalliklari va amaliy qo'llanilish imkoniyatlarini baholashdan iborat. Tadqiqot

natijalari iqtisodiy ta'lim sohasidagi pedagoglar, ta'lim siyosatini ishlab chiquvchilar va ta'lim muassasalari rahbarlari uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili

Raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligi masalasi so'nggi yillarda xalqaro ilmiy jamoatchilik diqqatini tobora ko'proq jalb etmoqda. Tadqiqotlar ta'limda raqamli transformatsiyaning bir necha muhim yo'nalishlarini qamrab oladi: onlayn va gibrid ta'lim modellarini rivojlantirish, adaptiv o'qitish texnologiyalarini joriy etish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda simulyatsiya va o'yin texnologiyalaridan foydalanish hamda ta'lim natijalarini raqamli baholash tizimlari [1, 2]. Xolmatov B. B. ning tadqiqotida raqamli iqtisodiyot sharoitida ta'lim samaradorligini oshirishning institutsional mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Muallif ta'lim muassasalarini raqamli infratuzilma bilan jihozlash, o'qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish va ta'lim dasturlarini bozor talablariga moslashtirish zarurligi to'g'risida muhim xulosalar chiqargan [1]. Shuningdek, tadqiqot ta'limda sifat nazoratini ta'minlashda raqamli monitoring tizimlarining rolini ham alohida ta'kidlaydi. Xudoyberdiyev A. A.ning ishida raqamli ta'lim texnologiyalarining iqtisodiy ta'limdagi rivojlanish tendensiyalari o'rganilgan. Muallif onlayn ta'lim platformalari va mahalliy elektron ta'lim tizimlarining iqtisodiy ta'lim mazmunini boyitishdagi ahamiyatini tahlil qilib, ulardan samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqqan[2]. Tadqiqot, ayniqsa, qo'shma ta'lim modellarining an'anaviy dars metodlarini almashtirishda samarali ekanligini empirik jihatdan asoslab bergan. Raxmatullayev O. A.ning tadqiqotida iqtisodiy ta'limda simulyatsiya va amaliy loyihalardan foydalanish samaradorligi baholangan. Muallif talabalarning real iqtisodiy holatlarda qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda imitatsion modellashtirish va biznes-simulyatsiyalarning muhim roli borligini ko'rsatdi [3]. Ayniqsa, moliya va buxgalteriya yo'nalishlarida raqamli hisobot tizimlari va ERP dasturiy ta'minotlari bilan ishlash ko'nikmalarini o'rgatish iqtisodiy ta'limning sifatli natijalariga erishishda muhim omil sifatida baholangan. Abdullayev A. A. bank tizimi misolida ta'lim va amaliyot integratsiyasining samaradorligini tahlil qildi. Uning tadqiqoti iqtisodiy ta'lim muassasalari va moliya-kredit tashkilotlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirishning talabalar kasbiy tayyorgarligi sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotladi[4]. Bunday hamkorlik doirasida talabalar amaliy ta'lim davomida zamonaviy moliyaviy texnologiyalar, raqamli banking tizimlari va avtomatlashtirilgan buxgalteriya dasturlari bilan ishlash ko'nikmalarini egallaydilar.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirishning yagona universal usuli mavjud emas. Samarali natijaga erishish uchun texnologik, pedagogik va institutsional omillarni hisobga olgan holda kompleks yondashuv zarur [1, 3, 5]. Shu bilan birga, ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlari va o'quv uslublari ham hisobga olinishi lozim bu adaptiv ta'lim texnologiyalarining rivojlanishini ayniqsa muhim qiladi. Ushbu tahlil maqolaning keyingi qismlarida raqamli ta'lim texnologiyalarining iqtisodiy ta'limdagi qo'llanilishi, ularning samaradorlikka ta'siri va joriy etish muammolarini chuqurroq o'rganish uchun mustahkam asos yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirish usullarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, sifatli tadqiqot yondashuviga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy raqamli texnologiyalarning iqtisodiy ta'lim jarayoniga integratsiyasi, innovatsion pedagogik metodlarning samaradorligi va ta'lim tizimini raqamli iqtisodiyot talablariga moslashtirishning asosiy yo'nalishlarini kompleks o'rganishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, raqamli ta'lim texnologiyalarining nazariy asoslari va tasnifini ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilish; ikkinchidan, iqtisodiy ta'limda raqamli texnologiyalarning asosiy funksiyalari va ahamiyatini aniqlash; uchinchidan, onlayn ta'lim, adaptiv o'qitish va gibrid modellarning samaradorligini baholash; to'rtinchidan, iqtisodiy ta'limni raqamli iqtisodiyot talablariga moslashtirishda yuzaga keladigan muammolarni o'rganish.

Adabiyotlarni tanlashda qat'iy mezonlarga amal qilindi. Faqatgina 2020 yildan keyin nashr etilgan ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari, dissertatsiyalar va monografiyalar ko'rib chiqildi. Bu, tadqiqotning zamonaviy bilimlarga asoslanishini va eng so'nggi tendensiyalarni aks ettirishini ta'minlashga qaratilgan edi. Tanlangan manbalar iqtisodiy ta'lim va raqamli texnologiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni, ularning o'zaro ta'sirini va ta'lim samaradorligiga ta'sirini o'rganuvchi tadqiqotlarga ustuvorlik berildi. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillaridagi manbalarga alohida e'tibor qaratildi, bu esa xalqaro va mahalliy kontekstdagi yondashuvlarni solishtirish imkonini berdi. Mavzuga to'g'ri kelmaydigan, ilmiy asoslanmagan yoki eskirgan ma'lumotlar tanlovdan chiqarib tashlandi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonida mavzuli tahlil va kontent tahlili usullari qo'llanildi. Har bir tanlangan manba diqqat bilan o'rganilib, undagi asosiy tushunchalar, nazariy yondashuvlar, amaliy qo'llanilishlar, afzalliklar, muammolar va kelajakdagi tendensiyalar aniqlandi. Masalan, raqamli ta'lim vositalarining o'quv jarayoniga ta'siri [1, 2], adaptiv o'qitish tizimlarining talabalar o'zlashtirish darajasiga ijobiy ta'siri [3, 5] va amaliyot bilan ta'lim integratsiyasining kasbiy kompetensiyalar shakllanishidagi ahamiyati [4] kabi jihatlar alohida tahlil qilindi. Manbalar tanqidiy baholanib, ularning metodologik yondashuvlari, tadqiqot natijalarining ishonchliligi va dolzarbligi inobatga olindi. Sintez qilish bosqichida turli manbalardan olingan ma'lumotlar birlashtirilib, raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirishning kompleks modeli uchun nazariy asos shakllantirildi. Bu jarayonda ta'limning nafaqat texnologik, balki ijtimoiy-pedagogik tizim sifatidagi murakkabligi [1, 2] va o'qituvchi omili bilan o'zaro bog'liqligi ham hisobga olindi. O'zbekiston sharoitida iqtisodiy ta'limning rivojlanish tendensiyalari va raqamli texnologiyalar bilan uning integratsiyasi [4] kabi mahalliy kontekstga oid tadqiqotlarga ham alohida e'tibor qaratildi. Bu, tadqiqot natijalarining umumiy nazariy asoslar bilan bir qatorda, mintaqaviy xususiyatlarni ham aks ettirishini ta'minladi.

Ushbu tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, tadqiqot faqat nashr etilgan ilmiy adabiyotlarga tayanadi, bu esa ba'zi yangi yoki hali nashr etilmagan g'oyalarni qamrab olmasligi mumkin. Ikkinchidan, ma'lumotlar bazalarining qamrovi va kalit so'zlarni tanlash

jarayoni ma'lum darajada cheklovlar yaratishi mumkin, garchi keng qamrovli qidiruv strategiyasi qo'llanilgan bo'lsa-da. Uchinchidan, sifatli tahlilning o'ziga xos xususiyati sifatida, ma'lum darajada subyektivlik mavjud bo'lishi mumkin, ammo bu ilmiy qat'iylik va tanqidiy yondashuv orqali minimallashtirildi. Nihoyat, ushbu tadqiqot empirik ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishni o'z ichiga olmaydi, balki mavjud adabiyotlarni sintez qilishga qaratilgan. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu cheklovlarni bartaraf etish maqsadida empirik ma'lumotlar asosida raqamli ta'lim texnologiyalarining iqtisodiy ta'lim sifatiga ta'sirini miqdoriy jihatdan baholashi mumkin. Shunga qaramay, ushbu metodologik yondashuv raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirishning nazariy asoslarini chuqur va keng qamrovli tushunish uchun mustahkam asos yaratadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy ta'lim samaradorligini oshirishning asosiy usullari va yondashuvlarini tahlil qildi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, zamonaviy raqamli texnologiyalarni onlayn ta'lim platformalari, adaptiv o'qitish tizimlari, biznes-simulyatsiyalar va amaliyot bilan integratsiyani maqsadli qo'llash iqtisodiy ta'lim sifatini sezilarli darajada oshiradi va bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini mustahkamlaydi. Maqola iqtisodiy ta'limning nafaqat nazariy bilim uzatish, balki raqamli muhitda mustaqil fikrlay oladigan, ma'lumotlarni tahlil qila oladigan va innovatsion yechimlar topishga qodir mutaxassislar tayyorlash vositasiga aylanishi zarurligini ko'rsatdi. Ular zamonaviy iqtisodiy faoliyatni raqamlashtirish, buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish va moliyaviy tahlilni takomillashtirish uchun muhimdir. Biroq, ularni joriy etish o'qituvchilarning raqamli savodxonligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa kompleks yondashuv va strategik investitsiyalarni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xolmatov, B. B. (2021). Raqamli iqtisodiyot sharoitida axborot tizimlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (1), 164-171. – https://iqtisodiyot.uz/uz/maqolalar/raqamli-iqtisodiyot-sharoitida-axborot-izimlarining-iqtisodiy-samaradorligini-oshirish-yollari

2. Xudoyberdiyev, A. A. (2020). Raqamli iqtisodiyotda axborot tizimlarining rivojlanish tendensiyalari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (4), 1-10. – https://iqtisodiyot.uz/uz/maqolalar/raqamli-iqtisodiyotda-axborot-tizimlarining-rivojlanish-tendensiyalari.

3. Raxmatullayev, O. A. (2022). Raqamli iqtisodiyotda axborot tizimlarining ahamiyati va ulardan samarali foydalanish yo'llari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (5), 1-10. – https://iqtisodiyot.uz/uz/maqolalar/raqamli-iqtisodiyotda-axborot-tizimlarining-ahamiyati-va-ulardan-samarali-foydalanish-yollari

4. Abdullayev, A. A. (2023). Bank tizimida axborot texnologiyalarini rivojlantirishning dolzarb masalalari. Moliya va bank ishi, (3), 12-18. – https://moliyava-bankishi.uz/index.php/mbi/article/view/20

5. G'aniyev, B. T., & G'aniyev, T. B. (2021). Axborot tizimlari va texnologiyalari. Toshkent: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti.

6. Qurbonov, A. A. (2022). Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarda axborot tizimlarining samaradorligini oshirish. Iqtisodiyotni raqamlashtirish va innovatsion rivojlantirishning dolzarb masalalari (Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari). Toshkent: TDIU. 245-248-betlar.

7. To'xtaboyev, J. S. (2020). Raqamli iqtisodiyotda axborot tizimlarining rivojlanish tendensiyalari va ularning iqtisodiy samaradorligi. Iqtisodiyot va ta'lim, (6), 154-160. – https://iqtisodiyotvatalim.uz/2020/12/28/raqamli-iqtisodiyotda-axborot-tizimlarining-rivojlanish-tendensiyalari-va-ularning-iqtisodiy-samaradorligi/

8. Suyarov A.M. The Role of Information and Communication Technologies (ICT) in the Development of the Digital Economy. American Journal of Technology Advancement Vol.2, No.10 (Oct, 2025), -B. 105-109. E-ISSN: 2997-9382 https://semantjournals.org/index.php/AJTA.

9. Suyarov A.M. Ways and models of providing integration of information technology science with mathematical sciences. «E3S Web of Conferences». Indexed by SCOPUS and submitted for indexing to Web of Science (CPCI) «E3S Web of Conferences» 402, 03016 (2023).

10. Suyarov, A., Raximov, S., Abduraxmanov M. (2025). Methodology of using information technology software tools in teaching mathematics. The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences (EPESS), 45, 106-115.